

Innlandet
fylkeskommune

Kultur - Arkeologi

RIKSANTIKVAREN
Postboks 1483 Vika

0116 OSLO

Deres ref:
24/01391

Vår ref:
2024/5199-11
Øystein Rønning Andersen
Henriette Aasen
Magnhild Apeland

Dato:
03.07.2024

Uttalelse til bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø

Vi viser til deres brev av 08.05.2024 med oversendelse av bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø på høring. Under følger Innlandet fylkeskommune sine innspill til bevaringsstrategien.

Generelt

Innlandet fylkeskommune har tidligere uttalt seg til disposisjonen for bevaringsstrategien, jf. vår uttalelse av 11.03.2024. Vi ser at flere av våre innspill er fulgt opp forslaget som nå er sendt ut på høring. Høringsdokumentet legger fram relativt generelle beskrivelser av hvordan situasjonen ideelt sett bør være, og hva utfordringsbildet er i dag. Strategien kan fremdeles synes noe vag på hvordan man skal jobbe for å nå de resultatmål man har satt seg. Det er med andre ord ikke tydelig hvordan man ser for seg at forvaltningen skal foreta sine prioriteringer.

Vi ser det som positivt at strategien legger som et grunnprinsipp at man skal jobbe med samordning av virkemidler, men savner kanskje en nærmere konkretisering av hvordan man tenker seg samordningen av virkemiddelapparatet. Vi er selvfølgelig innforstått med at mange av de konkrete tiltakene først skal utarbeides etter at strategien er vedtatt, men etterlyser allikevel noen overordnede tanker på hvordan de ulike aktørene og myndighetene, spesielt de utenfor kulturminnevernet, skal innrulleres i arbeidet og samordnes.

Fylkeskommunene fikk i 2020 en utvidet rolle også på landbruks og matområdet, med utviklingsrettede oppgaver. Dette kan med fordel nevnes under avsnittet «Roller og ansvar: Regionalt nivå» i strategien. Videre vil vi presisere at landbruksplanene i kommunene er viktige styringsdokumenter når det gjelder kommunenes rolle i landbruksforvaltningen.

Avgrensninger

I Riksantikvarens høringsbrev etterspørres det spesielt tilbakemeldinger på avgrensninger til henholdsvis overordnet avgrensning på bevaringsstrategien og avgrensninger i deltemaene. Landbruket har vært en premissleverandør for utviklingen av det norske samfunnet gjennom

Postadresse:
Postboks 4404
Bedriftssenteret
2325 Hamar

Besøksadresse:
Innlandet fylkeskommune
Parkgata 64
Hamar

Telefon: +47 62 00 08 80
E-post: post@innlandetfylke.no
Internett: www.innlandetfylke.no
Org.nr.: 920717152

årtusener. Avgrensninger innenfor et slikt kulturmiljøkompleks blir naturligvis også utfordrende. Vi ser at det i flere av deltemaene er stor spennvidde i konkretiseringen av undertemaer og prioriteringer. Fra veldig generelle, nesten altomfattende, undertemaer og prioriteringer, ned til veldig spesifikke og konkrete utfordringer og resultatmål. Et eksempel er under deltema 1 hvor «Den førindustrielle gården» er et relativt vidt undertema som rommer mye, mens «Enhetslåven» ligger i den andre enden av skalaen som et relativt smalt og konkret undertema. Vi ser det som positivt at strategien favner bredt og rommer mye, men er spente på om spennvidden i konkretiseringen vil gi seg utslag i den fremtidige utarbeidelsen av aktiviteter og tiltak innenfor de ulike deltemaene.

I våre innspill til disposisjonen, brev av 11.03.2024, etterlyste vi en bredere og mer helhetlig sosialhistorie knyttet til landbrukets kulturmiljøer. Vi ser at dette til en viss grad er fulgt opp i høringsforslaget, og registrerer at mangesysleriet og husmannsvesenet som særpreger mye av jordbruket i Innlandet, er nevnt i teksten. Vi ser dette som positivt, men synes fremdeles den tradisjonelle, norske gården fremdeles har et hovedfokus. Dette kan få en uheldig, avgrensende effekt i forhold til bredden i tematikken. Samtidig er det mange gode problemstillinger å ta tak i slik avgrensningene i høringsforslaget ligger i dag. For arkeologien sin del, så handler mange av problemstillingene om å redusere og forebygge konflikt med automatisk fredete kulturmiljøer. Det er viktig at konfliktreduserende tiltak har et høyt fokus, men oppfølging og virkemidler må også stå i samsvar med tilgjengelige ressurser ute i regionalforvaltningen.

Det er fremdeles utfordrende å kommentere konkret på avgrensninger når man ikke har den fulle oversikt over fremtidige strategier. I forelagte høringsforslag nevnes en mulig fremtidig bevaringsstrategi for industri mm. Det er dermed kun den minste småskalaindustrien direkte knyttet til landbruket som primærnæring som eventuelt skal omfattes av bevaringsstrategien for landbrukets kulturmiljøer. Vi ser dette som en hensiktsmessig distinksjon, men forutsetter dermed også at denne bevaringsstrategien følges opp med en lignende strategi for industri. Riksantikvaren har i sitt arbeid med bevaringsstrategiene fremhevet at dette er et dynamisk arbeid hvor det på sikt kan bli aktuelt med både revideringer av vedtatte strategier samt vurderinger av behovet for utarbeidelse av nye strategier. All den tid det ikke er satt noen overordnede rammer for antall strategier og ulike temaer for disse, vurderer vi prinsippet med fremtidige revideringer med mulighet for utvidelser og/eller innskrenkninger av deltemaer som en hensiktsmessig tilnærming på de ulike bevaringsstrategiene. Høringsforslaget sier imidlertid lite om hvorvidt resultatmålene er åpne for endring og justeringer.

Deltema 1 – Bygninger i jordbruket

Deltemaet er spisset mot bevaring og bruk av fredete og verneverdige bygninger og bygningsmiljøer i landbruket der den førindustrielle gårdens bygninger, enhetslåver og seterbygninger inngår. Det er positivt at en ønsker å se nærmere på den førindustrielle gårdens bebyggelse med mange ulike bygninger med sin spesifikke funksjon knyttet til utnyttelsen av naturressurser. Ved vedtaksfredning handler det ofte om enkeltobjekter, selv om det kan være flere andre objekter innenfor et helhetlig bygningsmiljø som er viktige for å se sammenhengen i bruken av naturressursene. En bedre sikring av det helhetlige gårdsanlegget, inkludert alt av mangesysleri som i mange områder har vært essensielt for gårdsdrifta, er en viktig del av gjeldende fredningsstrategi. Vi er i utgangspunktet enige i at enhetslåver som objekttype er sårbare, og at det er behov for et sterkere fokus på sikring. Men dette gjelder også svært mange andre objekter som driftsbygninger, uthus og spor etter gårdens utnyttning av utmarksressurser. Kanskje kunne et sterkere fokus på mangesysleri og

sikring av gårdsanlegg som helhetlige miljø være like viktig som å trekke frem en spesifikk driftsbygning, og mer i tråd med andre overordnede føringer.

Deltema 2 – Jordbrukslandskapet

Under deltema 2. Jordbrukslandskapet nevnes blant annet ferdsel og transport sammen med utfordringer knyttet til gamle veier og veifar. Stier, ferdselsårer og drifteveger er viktige kommunikasjonslinjer i kulturmiljøet. Trusselbildet er her sterkt knyttet til landbrukets driftsformer, med lite beitetrykk/gjengroing, samt moderne skogsdrift med markberedning og etablering av skogsbilveger med infrastruktur på tvers av gamle tråkk. Aktuelle tiltak for å opprettholde disse kan være stimulering til rydding og merking av stier samt arbeid med registrering og vedlikehold av de historiske stiene og veifarene. Utfordringsbildet er også aktuelt under deltema 3. Skogbrukets kulturmiljø.

Ved uttalelse til disposisjon for bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljøer uttalte vi at bureising fra mellomkrigstiden er et viktig område der vi har store kunnskapshull. Dette er kulturlandskap med interessant og viktig historie. Vi registrerer at bureising så vidt er nevnt under temaet Jordbrukslandskapet, og håper dette betyr at dette temaet også vil bli fulgt opp i det videre arbeidet.

Under deltema 2, som også under flere av de andre deltemaene, legges det opp til relativt store og omfattende kartleggingstiltak under eksempler på aktiviteter og tiltak. Denne type kartleggingsarbeid kan være tid- og ressurskrevende. Det fremgår ikke av strategien hvem som skal ha ansvaret for eller stille økonomiske midler til rådighet for denne type kartlegginger. Dersom dette skal være realistisk gjennomførbart bør det være samsvar mellom arbeidsomfang og avsatte ressurser.

Deltema 3 – Kulturmiljø i skogen

I innspill til disposisjonen listet Innlandet fylkeskommune opp skogskoier og skogshusvær som et av flere kunnskapshull knyttet til landbruk og skogdrift i innlandet. Koier er nå tatt inn og nevnt i høringsforslaget. Vi ser dette som positivt. Vi vil imidlertid nevne at i vårt arbeid med kartlegging av kulturminner knyttet til nasjonale minoriteter - romanifolket/taterne - har vi funnet informasjon om at flere skogskoier, blant annet på Finnskogen, ble brukt som midlertidig oppholdssted for romanifolket/taterne.

Under avsnittet Utfordringer og muligheter for deltemaet nevnes LIDAR som et viktig verktøy i kartleggingen av kulturminner og kulturmiljøer i skog. Innlandet fylkeskommune har god erfaring med og har hatt stor nytte av bruk av LIDAR-data gjennom flere år. Det er imidlertid verdt å nevne at LIDAR-teknologien per i dag kun fanger opp kulturminner som er godt synlig på markoverflaten. Mange typer, mer subtile kulturminner er imidlertid vanskeligere å se i LIDAR. Det er derfor viktig at man ikke «ser seg blinde» på LIDAR-data. Man vil da kunne risikere å få et skjevt bilde av den totale kulturminnebestanden i skog og utmark, og viktige kulturminner og kulturmiljøer unngår å bli fanget opp.

«Flere kulturminner og kulturmiljøer i skogen er kartlagt» er listet opp som et av resultatmålene under dette deltemaet. Kartleggingen er viktig, men resultatmålet burde også si noe om bevaring og ivaretagelse. Under beskrivelsen av utfordringer er nettopp trusselbildet mot kulturminner og kulturmiljøer i skog vurdert som betydelig. Strategien bør derfor ha som mål å sikre og ivareta et representativt utvalg av denne type kulturminner og kulturmiljøer.

Som eksempel på aktuelle tiltak nevnes en gjennomgang av regelverk og saksbehandlingsrutiner for tiltak i skog. Innlandet er et fylke med mye skog hvor det ligger store kulturmiljøer, ikke bare knyttet til utnyttelse av utmarksressurser, men også store røysfelt med både gravrøyser og rydningsrøyser samt andre fossile dyrkingsspor. Avvirking av skog innenfor store, sammenhengende kulturmiljøer kan være utfordrende og krever særskilt oppfølging fra kulturminneforvaltningen. Hogstsaker og andre tiltakssaker i skog kan derfor være særdeles tid- og ressurskrevende. En gjennomgang av regelverk og saksbehandlingsrutiner bør derfor også se på mulighetsrommet for kostnadsdekning etter kml §10 for tiltak i skogbruket.

Bevaringsstrategien har et høyt fokus på kvalitetsvirke. Vi ser dette som positivt. Tilgangen på kvalitetsvirke er viktig blant annet for istandsetting og ivaretagelse av verneverdig bebyggelse. Dette punktet må også sees i sammenheng med det arbeidet som nå legges ned i Riksantikvarens håndverksstrategi.

Deltema 4 – Kulturmiljø etter reindrift

Det er positivt at bruken av begrepet utmark nå er tonet ned i forhold til forslaget til disposisjon, jf. problematisering av utmarksbegrepet i samband med samisk landskapsbruk i vår uttalelse til disposisjon. At stedsnavn, helligsteder og naturelementer er konkret nevnt som kulturminnetyper er bra, en forståelse av samisk tro og tradisjon er viktig å ha meg seg i kulturmiljøforvaltning og -forskning og ikke minst i formidlingen.

Innlandet fylkeskommune mener det ville vært betimelig å nevne fornorskingsprosessen som en årsak til mangelfull kunnskap om samisk reindrift og kultur. Særlig ble sørsamisk område påvirket av fornorskningen og historisk forskning på feil premisser (Nielsens framrykningsteori), ref. Sannhets- og forsoningskommisjonens nylige rapport og uttalelse fra NTNU om temaet. Det er derfor viktig at Riksantikvaren, kulturmiljøforvaltningen og forskningen nå tar aktivt ansvar for å bøte på de negative virkningene av fornorskningen på den samiske kulturen.

Vi er enig i at formidling av samisk kultur gjennom friluftsliv kan være vellykket. Men det er vesentlig at formidlingen skjer i samarbeid med samene, og ikke skaper problemer for dagens reindrift ved økt trafikk til sårbare tider eller steder. Kulturell kompetanse inn i dette arbeidet er essensielt.

Det er positivt at det konkret settes søkelys på bygninger og anlegg knyttet til urfolk og nasjonale minoriteter, både i samband med jordbruk og med reindrift. Som med andre kulturminnetyper etter urfolk og nasjonale minoriteter er det mangelfull oversikt og kunnskap på dette temaet.

Med vennlig hilsen

Anne Therese Engesveen
Seksjonssjef Arkeologi

Øystein Rønning Andersen
Seniorrådgiver

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur.